

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11063719>

O'QITISHDA MEDIATA'LIMNING TUTGAN O'RNI

D.Sultonov

Ajiniyoz nomidagi NDPI Kimyo o'qitish metodikasi
kafedrasi stajyor o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada sinf-dars ta'limi tizimida mediata'lim masalalari yoritilgan. Sinfga asoslangan o'qitish tizimi bilan bog'liq bo'lgan fanga asoslangan o'qitish tizimi o'qituvchilarga ixtisoslashish imkonini beradi, bu esa o'rganishning yuqori darajasini ta'minlaydi. Dars bilim va ko'nikmalarni egallash jarayonining nisbiy to'liqligining mustaqil birligi bo'lib, o'z funktsiyalarini butun o'quv jarayonida yoki ushbu jarayonning katta bosqichlarida o'z o'rniga mos ravishda amalga oshiradi.

Kalit so'zlar: mediata'lim, o'qitish, yo'naltirish, tarbiyaviy ish, sinf tizimi, natija, didaktika.

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещены вопросы медиаобразования в классно-урочной системе обучения. С классно-урочной системой обучения связана система предметного обучения, которая дает возможность специализации учителей, что обеспечивает высокий уровень обучения. Урок, будучи самостоятельной единицей относительной завершенностью процесса усвоения знаний и умений, реализует свои функции в соответствии с его местом в процессе обучения в целом или на крупных этапах этого процесса.

Ключевые слова: медиаобразование, обучение, ориентация, учебная работа, классно-урочная система, результат, дидактика.

ANNOTATION

This article covers issues of media education in the classroom-lesson education system. Associated with the classroom-based teaching system is a subject-based teaching system, which allows teachers to specialize, which ensures a high level of learning. A lesson, being an independent unit of relative completeness of the process of acquiring knowledge and skills, realizes its functions in accordance with its place in the learning process as a whole or at large stages of this process.

Key words: media education, training, orientation, educational work, classroom system, result, didactics.

Zamonaviy axborotlarning shiddat bilan tarqalishi, ijtimoiy ahamiyatga molik (ilmiy, texnologiyaga oid, madaniy va boshqalar) axborotlarning nihoyatda oshib borishi har qanday jamiyatga o'z ta'sirini o'tkazmay qo'ymaydi. Axborot kommunikatsion texnologiyalari ishlab chiqarishdagi rivojlanish axborotlarni yaratish, uzatish, saqlash, ishlash, ko'paytirish va jarayonlarini avtomatlashtirishga bo'lgan talab, axborotni kitoblar, gazetalar, foto va kino ko'rinishida taqdim etishga asoslangan an'anaviy axborot texnologiyalari bilan bir qatorda yangi turdagi axborot texnologiyalari vujudga kelishiga sharoit yaratdi. Yangi axborot texnologiyalari an'anaviylarini siqib chiqarayotgani yo'q lekin shu bilan birga axborotlar miqdori kamayayotgani ham yo'q. Jamiyatda esa insonning axborotlarga moslashuvi yoki boshqacha aytadigan bo'lsak adaptatsiya muammosi yuzaga kelmoqda. Ko'p sonidagi belgili tizimlarni paydo bo'lishi va rivojlanishi, uning natijasi o'laroq ko'pkomponentli "axborot maydoni"ni tashkil topishi, insonning o'ziga xos axborotlar olamini tashkil etadi. Vizual va audiovizual axborotdan foydalanish ko'nikmasini shakllantirish muammolari bilan zamonaviy pedagogikada vizual savodxonlik deb nomlangan yo'nalish tadqiq qiladi. Vizual savodxonlik tushunchasi turli nuqtai nazardan qaralishi mumkin: idrok etuvchi ob'ekt va sub'ekt o'rtasida kommunikatsiya jarayoni sifatida; obrazlarni ko'rish, 2 uning elementlarini qabul qilish, sub'ekt bilan o'zaro ta'sirlashuvi va sub'ektning ko'rish obrazlarini mutanosib qabul qila olish qobiliyati sifatida Yurtimizda so'nggi yillarda yoshlar tarbiyasi, ularning o'sib ulg'ayishi va har tomonlama kamol topishi uchun barcha qulay shart-sharoitlar yaratib berilgan. Birgina maktab ta'lim tizimini takomillashtirish yuzasidan so'nggi besh yil ichida ko'plab qaror va farmonlar imzolandi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF5712-son farmoni qabul qilindi. Kontsepsiyada qayd etilishicha, o'quvchilarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish uchun sharoitlarni yaratish maktablarda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilishning mavjud tartibini qayta ko'rib chiqishni hamda maktab ta'lim xizmatlarini ko'rsatishning zamonaviy usullarini joriy etishni talab qiladi [1].

Zamonaviy maktabda asosiy tashkiliy shakl dars hisoblanadi. Sinf-dars tizimi ko'p asrlar ilgari Y.A.Kamenskiy tomonidan ishlab chiqilgan. Gegel ham Kamenskiyning nuqtai nazariga amal qildi.[2]

R.V.Shilenkov darsning quyidagi afzalliklarini ta'kidlaydi:

1) har bir dars jadvalga kiritilgan, u o'quv materialining vaqtida va hajmida tartibga solinadi

2) darsdagi o'quvchilar tarkibi doimiy

3) darslarga qatnashish talabalar uchun majburiydir

4) dars o'quvchilarning o'quv mazmunini tizimli o'zlashtirishini ta'minlaydi

5) ta'limni tashkil etishning moslashuvchan shakli bo'lib, dars turli xil tarkibni o'z ichiga oladi, o'qitishning turli usullari va usullaridan foydalanishga imkon beradi, frontal, guruh va individual ishlarni optimal tarzda birlashtiradi.

6) o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi faoliyati, talabalarning katta va doimiy guruhining mavjudligi etakchi o'quv faoliyati asosida jamoani shakllantirish imkoniyatini yaratadi.

7) dars shaxsning qimmatli fazilatlarini shakllantirishga yordam beradi - faollik, mustaqillik, bilimga qiziqish, aqliy rivojlanishga yordam beradi, jamoada ishlash qobiliyati.

8) darsda sinfda o'quvchilar bilan tarbiyaviy ishning aniq tashkil etilishi

9) dars o'qituvchiga o'quvchilar va ularning bir-birini bilish imkoniyatini beradi.

Sinfga asoslangan o'qitish tizimi bilan bog'liq bo'lgan fanga asoslangan o'qitish tizimi o'qituvchilarga ixtisoslashish imkonini beradi, bu esa o'rganishning yuqori darajasini ta'minlaydi. Sinf-dars tizimida o'qituvchilar doimo bir-birlari bilan muloqot qilishadi. Turli fanlar o'qituvchilarining birgalikdagi ishi maktab o'quvchilari uchun media-ta'limning umumiy muammosini hal qilishga qaratilgan bo'lib, uning davomida media-ta'lim vazifalari o'quv fanining xususiyatlariga qarab ajratiladi.[3]

Dars bilim va ko'nikmalarni egallash jarayonining nisbiy to'liqligiga ega bo'lgan mustaqil birlik bo'lib, o'z vazifalarini butun o'quv jarayonida yoki ushbu jarayonning katta bosqichlarida o'z o'rniga mos ravishda amalga oshiradi. O'quv jarayoni ochiq kompleks tizim bo'lgani uchun dars ham ochiq kompleks tizimdir. Darsning tuzilishi dasturning katta qismini o'rganish jarayonida yoki umuman o'quv jarayonidagi vazifasi bilan chambarchas bog'liq.

Darsning maqsadli qo'yilishi shaxsiy maqsadlarning ma'lum bir ierarxiyasini o'z ichiga oladi, ularning o'zaro bog'liqligini aks ettiradi va individual shaxsiy maqsadlarning alohida qiymatini va ularning umumiy maqsadli belgiga qo'shilish usulini ta'kidlaydi. Umumiy maqsadning qisman, oraliq maqsadlarga bo'linishi maktab o'quvchilari va o'qituvchilarning ta'lim ishlarining ketma-ketligi uchun muhim ko'rsatmalarni belgilaydi.

Darsning o'quv materialida o'zaro bog'liq bo'lgan turli xil elementlar mavjud bo'lib, ular jarayonga va ularni o'zlashtirish shartlariga turli talablar qo'yadi. O'quv materialini o'zlashtirish uni ma'lum ketma-ketlikda ishlashni, shu jumladan uning asosiy mazmunini tanlash va o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. O'quv materialining tuzilishi darsning maqsadlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, o'quvchi va

o'qituvchining darsdagi faoliyatini tizimli tashkil etish va uyg'unlashtirish uchun asosdir.[4]

O'quv jarayonining qonuniyatlaridan maktab o'quvchilarining ta'lim faoliyatida ma'lum chiziqlarni ajratib ko'rsatish, muayyan urg'ularni joylashtirish talabi kelib chiqadi, bu esa assimilyatsiya jarayonining to'liqligini ta'minlashi kerak. Darsning ayrim qismlarida, qoida tariqasida, u yoki bu didaktik muammolarni hal qilish ustunlik qiladi. Ushbu vazifaga muvofiq o'qituvchi maktab o'quvchilarining ta'lim-tarbiya ishlarini ma'lum bir yo'nalish bo'yicha yo'naltirishi, ularning e'tiborini ushbu vazifadan kelib chiqadigan yo'nalishga qaratishi kerak. Darsning ma'lum qismlarida o'qituvchi o'rganishni tayyorlaydi, o'quvchilarni yangi material bilan tanishtiradi, o'rganishning boshlang'ich darajasini ta'minlaydi, yangi maqsad qo'yadi, ba'zan o'rganish kerak bo'lgan narsalar haqida umumiy ma'lumot beradi. Bu maktab o'quvchilarining yangi o'quv materialini ongli ravishda o'zlashtirishga tayyorligini oshiradi. Material qanchalik chuqurroq o'rganilsa, o'quv jarayoni shunchalik yaxshi bo'ladi, lekin o'quv jarayoni hali tugamaydi. O'quv materialini turli nuqtai nazardan o'rganiladi. Shu tarzda shakllangan bilimlar, masalan, axloqiy-mafkuraviy nuqtai nazardan ilm-fan taraqqiyoti, bu bilimlarning umumiy amaliyot uchun, xususan, har bir maktab o'quvchisi uchun ahamiyati jihatidan chuqurlashtiriladi. Muhim qoidalar, bilish usullari va e'tiqodlari mustahkamlanadi. Kuchli bilim va ko'nikmalarni shakllantirish uchun asosiy narsalar o'rganiladi, harakatlar tizimidagi ketma-ketlik ishlab chiqiladi. Olingan bilimlar yoki harakat tizimlari keng va rang-barang qo'llaniladi, kengroq jihatlarni hisobga olgan holda tizimlashtiriladi va yana sifat jihatidan yuqori darajada, axloqiy va mafkuraviy nuqtai nazardan chuqurlashtiriladi. Olingan oraliq natijalar markalash orqali nazorat qilinadi. Shunday qilib, doimiy va amalda qo'llaniladigan natijalarga bosqichma-bosqich erishiladi.[5]

Ko'pgina darslar, qoida tariqasida, ularning maqsadi yangi materialni o'rganish bo'lgan tarzda tuzilgan. Yangi material shunday tushuntiriladiki, dars davomida o'quvchilar asosiy, asosiy narsalarni mustahkam va ishonchli o'zlashtiradilar. Bunday darslarda ma'lum bir vaqtda ustunlik qiladigan didaktik vazifalar juda tez-tez o'zgarib turadi. Shu bilan birga, vaqtni ehtiyotkorlik bilan taqsimlash kerakki, o'quvchilar boshlang'ich darajani va qo'yilgan maqsadni mustahkamlash, yangi materialni o'rganish bilan birga, uni mustahkamlash, yodlash, qo'llash va umumlashtirishni tizimlashtirishni ham unutmasliklari kerak. O'quv materialining mazmuniga qarab, darsni shu tarzda qurishda, tuzilishi har xil bo'lishi mumkin. Lekin darslar shunday tuzilishi kerakki, ular birinchi navbatda yangi bilimlarni egallashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, materialni birlashtirish va uning o'zlashtirilishini kuzatishni e'tibordan

chetda qoldirmaslik uchun yangi materialni diqqat bilan tayyorlash va dars uchun maqsadli belgini ishlab chiqish muhimdir.

Boshqa turdagi darslar ularda ma'lum didaktik vazifalar, mashqlar, takrorlashlar, tizimlashtirish, borishni tekshirish yoki tahlil qilish va o'quv natijalarini baholash ustunlik qilishi bilan tavsiflanadi. Har qanday dars turi har doim darslarning umumiy maqsadi bilan mantiqiy bog'langan bo'lishi kerak. O'rta maktabda muammoli muhokamalar olib boriladigan darslar yoki muayyan ta'lim mazmuni chuqurlashtirilgan yoki tizimlashtirilgan seminar darslari katta ahamiyatga ega. Maktab o'quvchilarining yakka tartibda yoki guruh bo'lib ijodiy masalalarni maqsadli hal etishlari ham katta ahamiyatga ega.[6]

Darslar turlarining xilma-xilligiga qaramay, ular boshlang'ich elementlaridan iborat:

1) Talabalar oldiga maqsadlar qo'yish va ularning faoliyatga tayyorligini yoki faoliyatga bevosita jalb etilishini tashkil etish

2) Talabalar tomonidan idrok etish, teginish va ularning xotirasida dastlabki ma'lumotlarni birlashtirishni tashkil etish, ya'ni. boshlang'ich bilimlarni o'zlashtirish

3) Olingan ma'lumotlarga asoslangan faoliyat usullarini o'zlashtirishni tashkil etish va amalga oshirish, uni ko'paytirish va uni qo'llashda, shu jumladan model bo'yicha o'zgaruvchan o'zgarishlarni amalga oshirish;

4) muammo va muammoli vazifalarni hal qilish orqali ijodiy faoliyat tajribasini o'zlashtirishni tashkil etish va amalga oshirish, bunda olingan bilim va ko'nikmalar ijodiy qo'llaniladi va shu bilan birga yangi bilim va ko'nikmalar mustaqil ravishda olinadi.

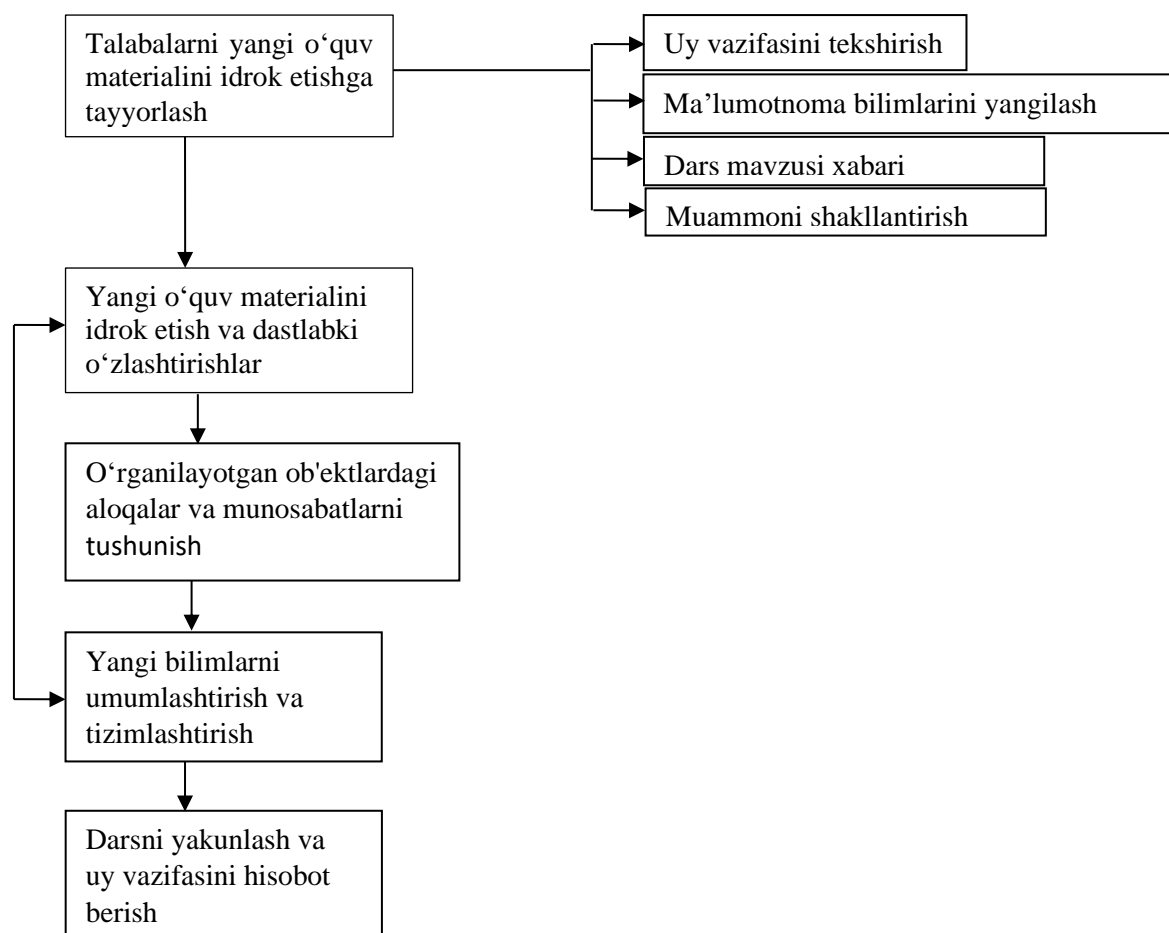
5) o'quv materialida, uning asosida va o'quvchilarga hissiy ta'sir qilish orqali o'qitishning barcha bosqichlarini amalga oshirish, ularning his-tuyg'ulari, qiziqishlari va ishtiyoqlarini ta'minlash orqali shaxs xususiyatlarini maqsadli tarbiyalash.

6) O'rganilganlarni umumlashtirish va uni ilgari o'rganilganlar tizimiga kiritish

7) O'qituvchi va talabalar tomonidan amalga oshirilgan faoliyat natijalarini nazorat qilish.

Bu elementlarning barchasi birgalikda ta'lim jarayonini ajralmas hodisa sifatida amalga oshirishni ta'minlaydi, ammo ularning turli kombinatsiyasi har xil turdagi darslarni keltirib chiqaradi.

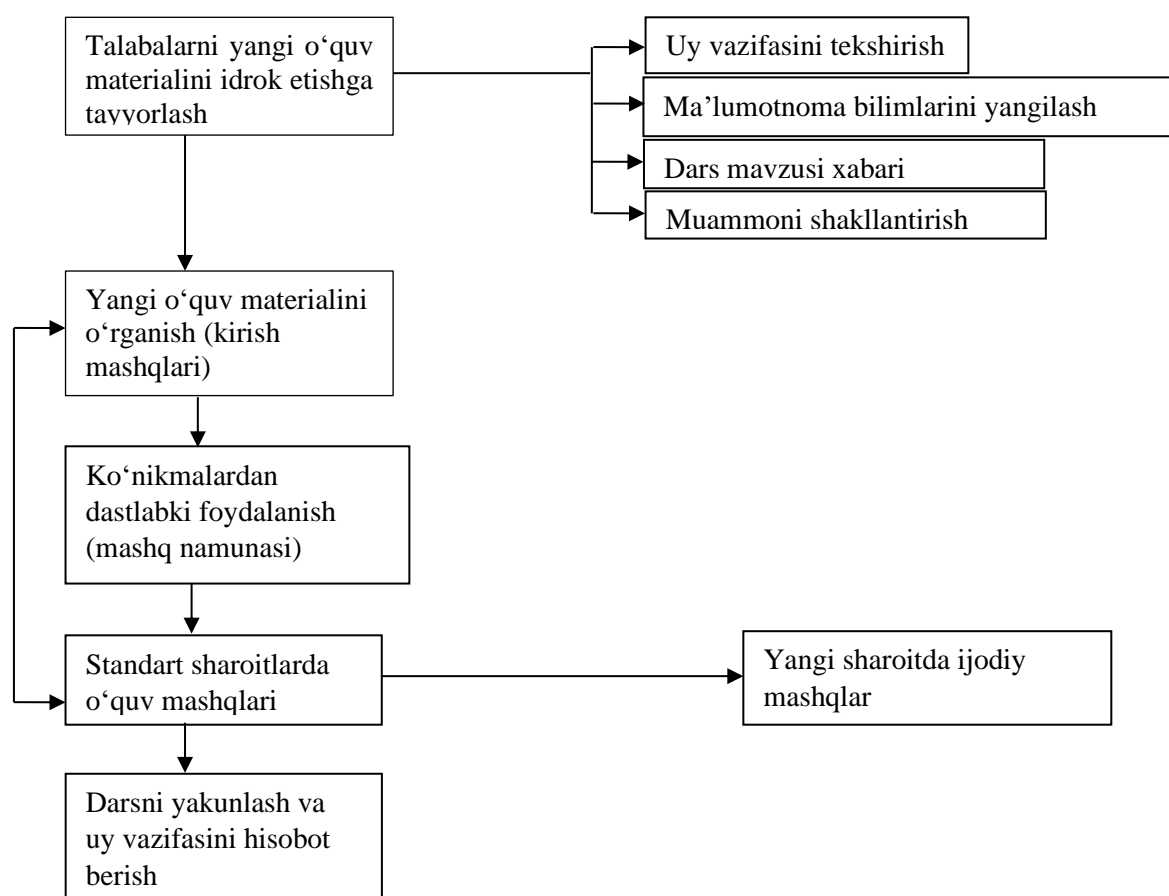
1.1.- rasmda ixtiyoriy komponentlar va komponentlar orasidagi bog'lanishlar nuqta chiziq bilan ta'kidlangan. Shunday qilib, fanning birinchi darsida uy vazifasini tekshirish mumkin emas va qoida tariqasida asosiy bilimlarni yangilash yo'q. Ta'tildan keyingi birinchi darslarda uy vazifasi ham tekshirilmaydi, lekin asosiy bilimlarni yangilash amalga oshiriladi. majburiy holga keladi.

1.1. - rasm. Yangi bilimlarni o'zlashtirish uchun darsning tuzilishini umumlashtirish

Yangi bilimlarni o'zlashtirish uchun darsga media-ta'lim elementlarini kiritish har qanday bosqichda mumkin. Shuni esda tutish kerakki, media ta'limning bilim komponentini integratsiyalashuvi faqat gumanitar fanlar va informatika kurslari uchun mumkin. Tabiiy-matematik tsiklning o'quv fanlari uchun umumiy o'rganish predmeti yo'q, media ta'lim faqat yangi materialni o'rganish amalga oshiriladigan o'ziga xos fon shaklida mumkin.

1.2.-rasmda huddi 1.1.-rasmdagi kabi ixtiyoriy elementlar va ulanishlar nuqtali chiziqlar bilan ko'rsatilgan. Ushbu turdagi darslarning mediata'lim nuqtai nazaridan yangi bilimlarni o'zlashtirish darslaridan farqi shundaki, bunday umumlashtirilgan tuzilmani asosiy o'quv rejasining istalgan mavzusidagi darsga qo'llash mumkin, chunki bu darslar bilimlarni shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan. ko'nikmalarni, ayrim hollarda esa maktab o'quvchilari o'rtasida ko'nikmalarni rivojlantirish.

1.2.-rasm. Ko'nikmalarni egallash darsining umumlashtirilgan tuzilishi

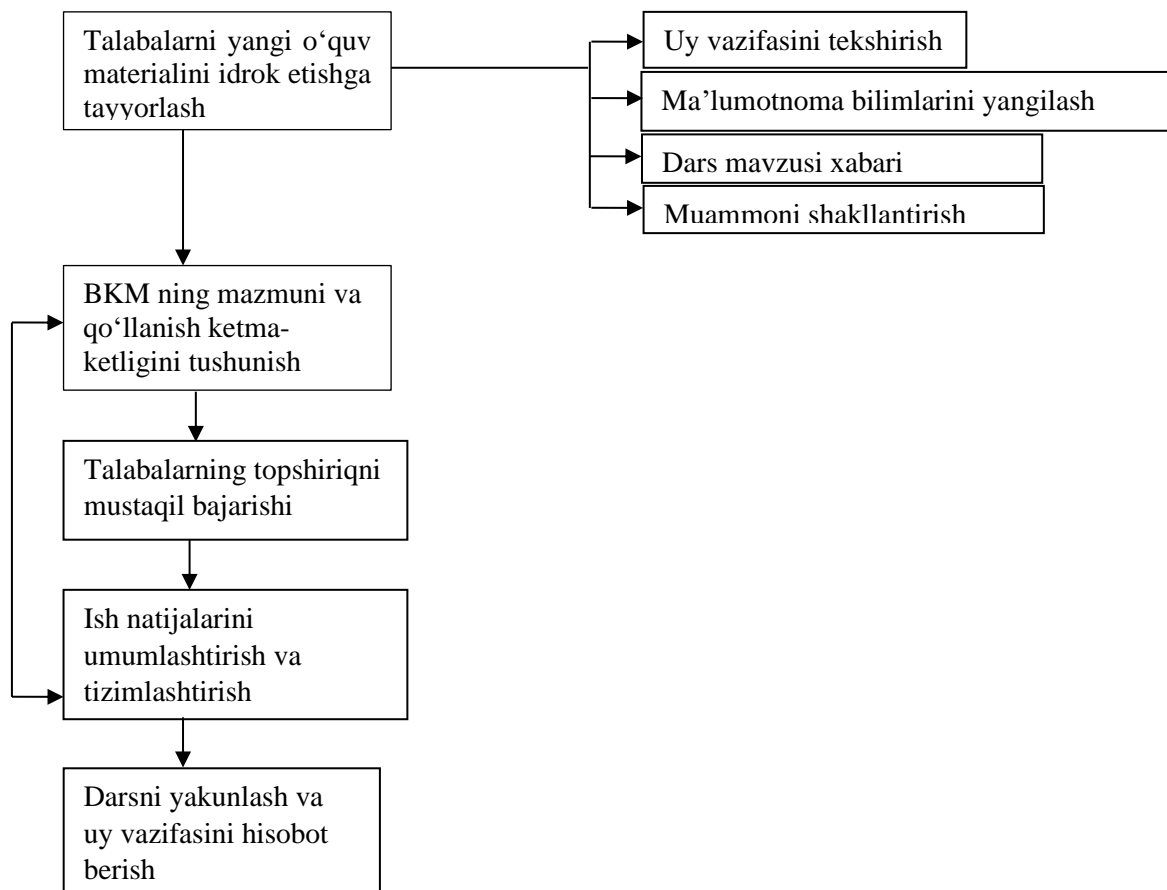
Bunday darsning tuzilishi har xil turdagi mashqlarni o'z ichiga oladi. Ular o'quvchilar uchun muammoli vaziyatni o'rganishni rag'batlantirish usuli sifatida yaratish, harakatlarni amalga oshirishning yangi usullarini mustaqil izlash uchun shart-sharoitlarni tayyorlash va o'quvchilarni qo'llab-quvvatlovchi nazariy materialni tushunishga yo'naltirish uchun ishlatiladi.

Sinov mashqlarining didaktik vazifasi yangi olingan bilimlarni ishlarni yangi usulda qo'llashdan iborat. Ushbu mashqlar bevosita o'qituvchining rahbarligi va nazorati ostida bajarilishi kerak, chunki noto'g'ri bajarilgan harakat xotirada to'g'ri deb osongina o'rnatiladi. Sinov mashqlari ularning harakatlarini og'zaki tushuntirish va ularni qisqacha asoslash bilan birga keladi.

Standart sharoitlarda o'quv mashqlari to'liq indikativ asosiy harakatga ega bo'lgan vazifalardir: talabalar uni qanday bajarish kerakligini va qanday natijalarga erishish kerakligini bilishadi.

Yangi sharoitdagi ijodiy mashqlar o'rnatilgan ko'nikmalarni rivojlantirish va takomillashtirishga, barqaror ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan.

1.3-rasmda bir bosqich - talabalar tomonidan topshiriqni mustaqil bajarish ko'rsatilgan. Bunday darslarda o'quvchilarning mustaqillik darajasi har xil bo'lishi mumkin va ko'pgina omillarga bog'liq: nazariy bilim yoki amaliy harakatning murakkabligi, maktab o'quvchilarining mustaqillik darajasi, darsning maqsadi, bilim, ko'nikma va malakalarni qo'llash.

1.3.-rasm. Bilim, ko'nikma va malakalarni qo'llash bo'yicha darsning umumlashtirilgan tuzilishi

Yuqoridagilardan quyidagi xulosaga kelamiz: dars samaradorligini oshirish uchun o'qitishning tashkiliy shakllarini o'zgartirish katta ahamiyatga ega. Kombinatsiyalangan darslar o'qitishda keng tarqalgan bo'lib, ular ko'rib chiqiladigan turdagi darslardan biri emas, balki bir nechta didaktik vazifalarning mavjudligi bilan ajralib turadi.[7]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi «O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-5712-son Farmoni. QHMMB: 06/19/5712/3034-son, 29.04.2019 y.
2. Коменский Я.А. Великая дидактика. / Избранные педагогические сочинения/ под редакцией проф. А.А.Красновского. М.: Учпедгиз, 1995.
3. Шиленков В.Г. «Предварительные диагнозы двенадцати новых таксонов из подрода» Иркутск: Изд-во ИГУ, 2000г.
4. Назарова Т.С., Полат Е.С. Средства обучения: технология создания и использования. – М.: Изд-во УРАО, 1998
5. Мунипов В.М., Зинченко В.П. Эргономика: человеко-ориентированное проектирование техники, программных средств и среды учебник. – М.: Логос, 2001
6. Mirkomilov SH.M., Omonov X., Rahmarullayev N.G ‘. Kimyo o‘qitish metodikasi. T.: “Moliya iqtisod”. 2013.
7. Брусенцова Т.Н. Оценка дидактической эффективности обучающих курсов. «Наставник» Вопросы психологии. – 1989.
8. Журин А.А. Интегрированное медиаобразование в средней школе. М.: БИНОМ. 2013г